

پاسداری از اتحاد مقدس

حجت‌الاسلام والمسلمین محمدحسین افشاری کرمانی*

اشاره

یکی از مهم‌ترین سرمایه‌های اجتماعی هر جامعه به‌ویژه جوامعی که بر پایه یک ایدئولوژی و نظام ارزشی شکل گرفته‌اند، «اتحاد» و «انسجام» میان آحاد مردم است. مفهوم «اتحاد» بر اساس مبانی و آموزه‌های دینی در منظومه فکری انقلاب اسلامی، نه تنها یک ضرورت اجتماعی، بلکه یک اصل دینی، راهبردی و تمدنی به شمار می‌آید. در سال‌های اخیر به‌ویژه پس از تحولات منطقه‌ای و جنگ‌های محدود اما اثرگذار، مسئله «حفظ اتحاد مقدس» به مثابه مطالبه‌ای جدی از سوی امام شهید، آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای رحمته‌الله علیه مطرح گردید.

ایشان در سخنرانی دوم شهریور ۱۴۰۴ در جمع مردم این‌گونه بیان می‌دارند: «اهل بیان، اهل قلم، آنهایی که حرف می‌زنند، آنهایی که می‌نویسند، آنهایی که تحقیق می‌کنند، آنهایی که ترویج می‌زنند، بفهمند چه کار می‌کنند؟ این اتحاد مقدس، این اجتماع عظیم، این سپر پولادین از دل‌های مردم و اراده‌های مردم نباید خدشه‌دار بشود. امروز بحمدالله اتحاد وجود دارد. این اتحاد را مردم حفظ کنند. مسئولان کشور به‌خصوص مسئولان سه قوه که بحمدالله امروز آنها هم در کمال اتحاد و همدلی دارند با هم کار می‌کنند، این را حفظ کنند».

مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله سیدمجتبی خامنه‌ای نیز در پیام ۲۸ تیرماه ۱۴۰۵ به مردم ایران این‌گونه بیان می‌دارند:

لازم است به شما مردم باوفا و سرافراز ایران عرض شود که از جمله اصولی‌ترین امور در این برهه، اصرار بر وحدت کلمه و اتحاد مقدس در همه سطوح مردم و مسئولان و در تمام عرصه‌ها برای تحقق آرمان‌های بلند انقلاب اسلامی و تأمین عزت و استقلال

* دانشجوی دکتری رشته مدیریت.

ایران عزیز، خصوصاً در برابر دشمن جنایتکار و حيله‌گر آمريكايی است. همان‌گونه که پیش از این مکرراً و مؤکداً تذکر داده شد، صیانت از وحدت و پرهیز از تفرقه و تنازع، اختلافات سیاسی و برجسته‌کردن تفاوت‌های اجتماعی وظیفه همگانی است. تأکید بر «اتحاد مقدس» نشان می‌دهد این اتحاد صرفاً یک همبستگی سطحی یا سیاسی نیست، بلکه ریشه در باورهای عمیق دینی، تجربه‌های تاریخی و ضرورت‌های امنیتی و فرهنگی دارد.

نکته درخور توجه این است که این اتحاد حول امری مقدّس شکل گرفت؛ ازاین‌رو برای کسانی که با نگاه ایدئولوژیک به این ماجرا نگاه می‌کنند و نگاه کردند، این «امر مقدّس» می‌شود دفاع از یک نظام اسلامی و از این جهت مقدّس است. آن کسانی هم که ممکن است این منظر برایشان خیلی موضوعیت نداشته باشد، خود کشور و ایران برایشان مهم بوده، ولی این کشور و ایرانی است که امروز بستر چنین نظامی است و این دو مقوم همدیگر هستند؛ یعنی امروز انقلاب اسلامی بدون ایران معنا و مفهوم ندارد و ایران هم بدون انقلاب اسلامی معنا و مفهوم ندارد و این امری است که باید به‌درستی برای مردم تبیین گردد.

مفهوم «اتحاد مقدس» به‌ویژه برای مبلغان دینی که در ایام تبلیغی نقش هدایت‌گری و تبیین‌گری دارند، اهمیت دوچندان می‌یابد؛ چراکه موطن تبلیغی همچون تبلیغ در ماه محرم و صفر، بستری بی‌بدیل برای شکل‌دهی به افکار عمومی، تقویت هویت دینی و ایجاد همگرایی و به‌گونه‌ای اتحاد و انسجام اجتماعی است.

این نوشتار با هدف تبیین ابعاد مختلف «اتحاد مقدس» و ارائه راهکارهایی دینی در این امر تدوین شده است و می‌کوشد به پرسش‌های اساسی در این حوزه پاسخ دهد: مرز میان اتحاد و انسجام چیست؟ چه عواملی موجب تضعیف اتحاد می‌شود؟ اهمیت و ضرورت پاسداشت از این اتحاد چیست؟ و مبلغان برای پاسداشت این اتحاد مقدس چه رویکردهایی باید اتخاذ کنند؟

بخش اول: تبیین مفهومی اتحاد و انسجام

۱. تعریف اتحاد

«اتحاد» در اندیشه اسلامی بیشتر به معنای «هم‌جهتی و هم‌صفی امت بر محور ایمان، دین، و دشمن/هدف مشترک» است؛ یعنی مسلمانان با وجود تفاوت‌های فقهی، قومی یا فرهنگی، در اصل ایمان و منافع کلان امت در کنار هم بایستند. در منابع اسلامی این معنا ذیل مفاهیمی مثل

«وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا» و نیز تمسک جمعی به حَبْلِ اللَّهِ توضیح داده می‌شود.^۱ در این نگرش، اتحاد ناظر به «جهت» است؛ یعنی افراد ممکن است تفاوت‌هایی در سلیقه، دیدگاه یا حتی سبک زندگی داشته باشند؛ اما در اصول و اهداف کلان، هم‌راستا هستند.

۲. تعریف انسجام

انسجام بیشتر ناظر به «ساختار» و «نظم درونی» جامعه است. انسجام از اتحاد «عمیق‌تر و ساختاری‌تر» است؛ یعنی افزون بر هم‌جهتی، به هماهنگی درونی، نظم، پیوستگی اجتماعی و کارکرد هماهنگ اجزا اشاره دارد. به بیان ساده، اتحاد بیشتر ناظر به هم‌سویی در موضع و جهت است، اما انسجام ناظر به پیوند منظم و پایدار میان اجزا در سطح جامعه، نهادها و رفتار جمعی است. اجزای جامعه منسجم با یکدیگر تعامل مؤثر دارند، دچار گسست‌های شدید نیستند و روابط میان آنها مبتنی بر اعتماد نسبی است.^۲

بنابراین در زبان اسلامی، ممکن است یک امت اتحاد داشته باشد، ولی هنوز از نظر نهادی و اجتماعی انسجام کامل نداشته باشد؛ به همین دلیل، برخی متون اسلامی از «اتحاد و انسجام اسلامی» به مثابه دو مفهوم نزدیک اما غیرهم‌معنا یاد می‌کنند.

در گفتمان انقلاب اسلامی، هر دو مفهوم لازم و مکمل یکدیگرند و «اتحاد مقدس» زمانی تحقق می‌یابد که هم جهت‌گیری‌ها مشترک باشد و هم ساختار اجتماعی با گسست مواجه نشود.

بخش دوم: مبانی دینی و انقلابی اتحاد مقدس

۱. ریشه‌های قرآنی

خداوند متعال در آیه ۱۰۳ سوره «آل عمران» به صراحت بر وحدت تأکید می‌کند: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا». این آیه نشان می‌دهد که اتحاد تکلیفی الهی است، نه صرفاً توصیه‌ای اجتماعی.

این آیه یکی از بنیادی‌ترین تأکیدهای اسلام بر مسئله وحدت و انسجام اجتماعی است.

۱. حامده خادم جهرمی، «قرآن و اتحاد اسلامی»، ص ۱۰.

۲. زهرا قاسمی و سیدمحمدامین حسینی، «جایگاه وحدت و انسجام در اسلام با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری»، ص ۱۳۱.

خداوند متعال در این آیه مؤمنان را به «اعتصام» یعنی چنگ‌زدن محکم و آگاهانه به «حبل‌الله» فرا می‌خواند. مفسران در تبیین «حبل‌الله» دیدگاه‌های متعددی ارائه داده‌اند؛^۱ برخی آن را خود قرآن، برخی دین اسلام و برخی دیگر مجموعه‌ای از ارزش‌های الهی و ولایت الهی دانسته‌اند؛^۲ همچنین برخی آن را به مثابه عهد میان انسان و خداوند مطرح می‌کنند.^۳ وجه مشترک تفاسیر پیش‌گفته آن است که «حبل‌الله» هر آن چیزی است که انسان را به خدا پیوند می‌دهد و محور وحدت قرار می‌گیرد.

تعبیر «جَمِيعًا» در آیه نشان می‌دهد که تمسک باید جمعی و اجتماعی باشد، نه صرفاً فردی. اسلام، وحدت را نه توصیه اخلاقی ساده، بلکه ضرورت راهبردی برای بقا و پیشرفت جامعه می‌داند. در مقابل، «وَلَا تَفَرَّقُوا» هشدار جدی برای تفرقه است؛ زیرا تفرقه موجب تضعیف قدرت، از بین رفتن سرمایه‌های اجتماعی و فراهم شدن زمینه سلطه دشمنان می‌شود. از منظر تحلیلی، این آیه بر اصلی مهم در جامعه‌شناسی و مدیریت راهبردی نیز تأکید دارد: «انسجام مبتنی بر ارزش‌های مشترک». جوامعی که حول یک نظام معنایی و ارزشی مشترک متحد می‌شوند، از ثبات و کارآمدی بیشتری برخوردارند. در مقابل، جوامعی که با چندپارگی هویتی مواجه هستند، در برابر بحران‌ها آسیب‌پذیرترند.

درنهایت این آیه را می‌توان یک «اصل تمدن‌ساز» در نظر گرفت؛ اصلی که نه تنها در سطح فردی، بلکه در سطح امت اسلامی و حتی در طراحی سیاست‌های کلان فرهنگی و اجتماعی، نقش تعیین‌کننده دارد. وحدت موردنظر قرآن، وحدتی آگاهانه، هدفمند و مبتنی بر حقیقت است، نه صرفاً هم‌زیستی ظاهری.

بنابراین اتحاد و انسجام امت اسلامی یک ضرورت و دستور قرآنی و تفرقه یک عمل ناصواب و مفسد و زیان‌بار از نظر دین و عقل است: «وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ»؛ و [فرمان] خدا و پیامبرش را اطاعت نمایید! و نزاع [و کشمکش] نکنید، تا سست نشوید، و قدرت

۱. محمد بن جریر طبری، جامع البیان، ج ۴، ص ۲۱؛ فضل بن حسن طبرسی، مجمع البیان، ج ۲، ص ۸۰۵.

۲. محمد بن محمد ماتریدی، تأویلات اهل السنه، ج ۲، ص ۴۴۴؛ محمد بن عمر فخررازی، مفاتیح الغیب، ج ۸، ص ۳۱۱.

۳. محمد بن عمر فخررازی، مفاتیح الغیب، ج ۸، ص ۳۱۱.

۴. انفال: ۴۶.

[و شوکت] شما از میان نرود!». و کوشش برای وحدت و برادری، حرکت در مسیر رهنمودهای الهی و اقتدا به سنت پیامبر و اولیای دین است.

بی‌شک ضرورت وحدت هم به دستور عقل و هم به حکم قطعی شرع اثبات‌پذیر است. یکی از اقدامات اساسی و برنامه‌های پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایجاد وحدت و الفت و اخوت بین مسلمانان بوده است؛ «وَأَذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا»^۱ و نعمت خدا را بر خود یاد کنید آن‌گاه که [پیش از بعثت پیامبر و نزول قرآن] با یکدیگر دشمن بودید، پس میان دل‌های شما پیوند و الفت برقرار کرد؛ در نتیجه به رحمت و لطف او با هم برادر شدید».

۲. سیره اهل بیت علیهم السلام

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در صدر اسلام هرگز اجازه نمی‌دادند که زمینه هرگونه اختلاف و پراکندگی فکری و اجتماعی در میان امت اسلامی پدید آید. امام علی علیه السلام و دیگر امامان شیعه نیز با محوریت قرآن و سنت نبوی، مانع بروز اختلافات فکری و تشتت در پیکره جامعه اسلامی می‌شدند. سیره امیرمؤمنان علیه السلام برای حفظ وحدت جامعه اسلامی که با گذشت از حق مسلم ایشان همراه بود، همواره باید برای امت اسلامی سرمشق و عبرت‌آموز باشد. اولیای دین و پیشوایان معصوم شیعه نیز در طول زندگی ارزشمند خود همواره کوشیده‌اند وحدت امت اسلامی برقرار و پایدار بماند.

امام علی علیه السلام همه را از تفرقه برحذر می‌داشتند و می‌فرمودند: «إِيَّاكُمْ وَالْفُرْقَةَ»^۲ بپرهیزید از تفرقه و جدایی» و خیر و سعادت را در ترک تفرقه می‌دانستند: «إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ لَمْ يَعْطِ أَحَدًا بِفُرْقَةٍ خَيْرًا»^۳ خداوند سبحان احدی را با تفرقه به خیر و سعادت نرساند».

اجتماعی که اساسش بر اختلاف و گرایش‌های متشتت و پراکنده نهاده شود، جنگ و جدال حکومت همیشگی است و راه فنا و نیستی به رویش باز است.^۴ امام علی علیه السلام ضمن آنکه تفرقه را عامل ذلت جوامع می‌داند، می‌فرماید: «به فرجام امور امت‌های گذشته نیک بنگرید؛ در آن

۱. آل عمران: ۱۰۳.

۲. محمد بن حسین سیدرضی، نهج البلاغه، خطبه ۱۲۷.

۳. همان، خطبه ۱۷۶.

۴. محمدحسین طباطبائی، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۶، ص ۲۸۳.

هنگام که به تفرقه و پراکندگی روی آورده و اُلفت و دوستی‌شان از بین رفت، سخن‌هاشان گوناگون [قرائت‌هایشان متفاوت] و دل‌هاشان از هم جدا، به حزب‌ها و گروه‌های مختلف تقسیم شدند و با تفرقه در مقابل هم قرار گرفتند، خداوند نیز لباس کرامت و سروری را از آنها جدا نمود و نعمت‌هایشان را سلب و به مشکلاتشان درفکند.^۱ سپس با اشاره به اینکه تفرقه، ستون فقرات امت را می‌شکند، توصیه می‌فرماید: «از هر امری که ستون فقرات اُمّت‌ها را شکسته و قدرت و بُنیه آنها را در هم کوفت، مانند کینه‌ها و دشمنی‌ها و فرار افراد از یکدیگر و ... اجتناب کنید».^۲

۳. گفتمان انقلاب اسلامی

در اندیشه انقلاب اسلامی، اتحاد میان مسلمانان نقشی راهبردی دارد و از دو منظر داخلی و خارجی دارای اهمیت است. اتحاد از نظر داخلی به مثابه ضرورتی حیاتی برای حفظ انسجام ملی، تقویت اقتدار نظام و پیشگیری از اختلافات فرقه‌ای و قومی تلقی می‌شود. این وحدت زمینه‌ساز تحقق آرمان‌های انقلاب مانند عدالت، استقلال و پیشرفت می‌شود.

همچنین اتحاد از نظر خارجی به مثابه ابزاری کارآمد برای مقابله با تهدیدها و توطئه‌های دشمنان خارجی مطرح است. در این نگرش، دشمنان انقلاب اسلامی و جهان اسلام به‌ویژه استکبار جهانی و صهیونیسم، همواره در صدد تفرقه‌افکنی و ایجاد شکاف میان مسلمانان هستند تا بتوانند بر منابع و مقدرات کشورهای اسلامی تسلط یابند. بر همین اساس، مفهوم «دشمن‌شناسی» یعنی شناخت دقیق اهداف و روش‌های دشمنان و «جبهه‌بندی» یعنی تشخیص صف‌های دوست و دشمن، در این چارچوب معنا پیدا می‌کند؛ از این‌رو بدون این شناخت، اتحاد ممکن نیست یا به انحراف کشیده می‌شود. بنابراین اتحاد در اندیشه انقلاب اسلامی نه یک انتخاب تاکتیکی، بلکه اصلی راهبردی و ایمانی است که در برابر توطئه‌های گوناگون، زمینه‌ساز پیروزی و عزت امت اسلامی خواهد بود.

بخش سوم: اهمیت پاسداشت اتحاد مقدس

بر اساس فرهنگ اسلامی - ایرانی، اتحاد مقدس یکی از ارکان اساسی پایداری اجتماعی و دینی شناخته می‌شود. این مفهوم، نقش مهمی در حفظ انسجام، هویت و مقاومت جامعه در شرایط بحران ایفا می‌کند. برخی از این موارد عبارت‌اند از:

۱. محمد بن حسین سیدرضی، نهج‌البلاغه، خطبه ۱۹۲.

۲. همان.

الف) حفظ هویت اسلامی - ایرانی: پاسداشت اتحاد مقدس نقشی اساسی در حفظ و تقویت هویت اسلامی - ایرانی دارد. این هویت، ترکیبی از باورهای دینی، تاریخ مشترک و ارزش‌های فرهنگی است که در طول زمان شکل گرفته‌اند. با تقویت وحدت، این عناصر هویتی در برابر تهدیدهای فرهنگی و تهاجم فکری مصون می‌مانند. اتحاد موجب می‌شود افراد جامعه خود را بخشی از یک کل معنادار بدانند و در برابر جریان‌های هویت‌زدا مقاومت کنند. در این چارچوب، آموزه‌های قرآن کریم نیز بر پیوند ایمانی و جمعی تأکید دارند.

ب) افزایش قدرت و امنیت ملی: وحدت یکی از مهم‌ترین عوامل اقتدار ملی در جوامع اسلامی است. جامعه‌ای که از انسجام برخوردار باشد، در برابر تهدیدهای خارجی و بحران‌های داخلی مقاوم‌تر عمل می‌کند. در فرهنگ ایرانی - اسلامی، همبستگی اجتماعی همواره به مثابه عاملی بازدارنده در برابر دشمنان مطرح بوده است. اتحاد مقدس توان بسیج عمومی را افزایش می‌دهد و سبب می‌شود منابع انسانی و مادی کشور در جهت اهداف مشترک به کار گرفته شوند.

ج) تقویت سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی: یکی از مهم‌ترین کارکردهای اتحاد، افزایش اعتماد میان مردم و میان مردم و حاکمیت است. در فرهنگ اسلامی، مفاهیمی مانند صداقت، عدالت و امانت‌داری، پایه‌های این اعتماد را شکل می‌دهند. وقتی جامعه‌ای از انسجام برخوردار باشد، همکاری، مشارکت و مسئولیت‌پذیری افزایش می‌یابد. این سرمایه اجتماعی در شرایط بحرانی مانند جنگ یا تحریم، به مثابه پشتوانه‌ای قوی برای عبور از مشکلات عمل می‌کند.

د) پیشرفت و توسعه پایدار: انسجام ملی موجب به وجود آمدن بستر لازم برای پیشرفت همه‌جانبه می‌شود. در جامعه‌ای که تفرقه دارد، انرژی‌ها صرف تعارض‌های داخلی می‌شود؛ اما در شرایط وحدت، ظرفیت‌ها در مسیر توسعه هدایت می‌شوند. در فرهنگ ایرانی - اسلامی، تعاون و هم‌افزایی در جایگاه ارزش‌های کلیدی مطرح هستند. اتحاد مقدس ضمن تقویت زمینه همکاری میان نهادها و افراد، دستیابی به اهداف بلندمدت را تسهیل می‌کند.

ه) مقابله با تفرقه‌افکنی و جنگ نرم: امروزه بسیاری از تهدیدها در قالب نرم و فرهنگی اعمال می‌شوند. تفرقه‌افکنی یکی از ابزارهای اصلی برای تضعیف جوامع است. پاسداشت اتحاد مقدس، سپری در برابر این تهدیدها ایجاد می‌کند. با تقویت آگاهی جمعی و تأکید بر مشترکات دینی و ملی، جامعه می‌تواند در برابر شایعات، جنگ روانی و اختلاف‌افکنی مقاومت کند و انسجام خود را حفظ نماید.

بخش چهارم: عوامل آسیب‌زا به اتحاد مقدس

شناخت عوامل تضعیف‌کننده اتحاد برای مبلغان ضروری است؛ زیرا بدون شناخت تهدید، امکان دفاع مؤثر وجود ندارد. در این بخش به مهم‌ترین عوامل آسیب‌آفرین به اتحاد مقدس پرداخته می‌شود.

۱. جنگ شناختی و رسانه‌ای

هدف دشمن با بهره‌گیری از رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی، کنترل و تغییر باورها و نگرش مردم است. با تولید محتوای شبهه‌انگیز، القای یأس، ایجاد تردید در حقایق و بزرگ‌نمایی اختلاف‌ها، بستر بی‌اعتمادی را فراهم می‌آورد و اتحاد جامعه را از درون متلاشی می‌کند.

۲. دوقطبی‌سازی‌های دروغین

امام شهید حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای^۱ در بیانات خود در دیدار با مردم قم در تعریف این دوقطبی‌های دروغین این‌گونه فرمودند: «یکی از مسائل، ایجاد اختلاف است؛ دوقطبی کردن مردم. ببینید، اختلاف دو جور است: یک وقت دو نفر با هم اختلاف سلیقه دارند در فلان مسئله سیاسی، در فلان حُب و بغض؛ با همدیگر هم دوست‌اند، رفیق‌اند، با هم چایی می‌خورند، با هم سر سفره می‌نشینند، اختلاف نظر هم دارند؛ یک وقت [هم] هست اختلاف نظر جوری است که هر چیزی از یک طرف صادر بشود - هر چه می‌خواهد باشد: فکر، عمل، خوب، بد - از سوی این طرف دیگر محکوم است، از این هم هر چه صادر می‌شود، از طرف او محکوم است؛ اسم این "دوقطبی" است. دوقطبی در جامعه ایجاد می‌کنند. هر کاری طرف مقابل بکند، این طرف او را محکوم می‌کند، ولو خوب باشد. اینها از کارهایی است که امروز مخالفین ملت ایران و دشمنان ملت ایران مشغول‌اند».^۱

این روش، واقعیت پیچیده جامعه را به دو دسته کاملاً متضاد و خوب یا بد تقلیل می‌دهد. با حذف طیف‌های معتدل و میانی، امکان مصالحه و گفتگو از بین می‌رود. چنین فضایی تنش‌های اجتماعی را افزایش می‌دهد و جامعه را در برابر دشمنان آسیب‌پذیر می‌کند.

۳. بی‌عدالتی یا احساس بی‌عدالتی

امام خامنه‌ای شهید^۲ درباره وجود عدالت در جامعه این‌گونه می‌فرمایند: «تا وقتی در جامعه

۱. بیانات در دیدار مردم قم، ۱۴۰۲/۱۰/۱۹؛ در:

عدالت باشد، تبعیض نباشد، نگاه متفاوت به اشخاص و قشرها نباشد و امتیازطلبی‌های زیادی و نابحق و نابجا در جامعه وجود نداشته باشد، مردم بر خیلی از ناکامی‌ها صبر می‌کنند.^۱ بنابراین عدالت امر مهمی است و باید برای رسیدن به آن گام برداشت؛ حال چه تبعیض واقعی وجود داشته باشد و چه صرفاً احساس نابرابری در مردم ایجاد شده باشد، نتیجه هر دو تضعیف اتحاد است. احساس بی‌عدالتی موجب از بین رفتن انگیزه همکاری جمعی می‌شود؛ از این رو ریشه‌یابی دقیق و شفاف‌سازی برای بازسازی اعتماد ضروری است.

۴. ضعف در گفتگو

نبود مهارت گوش دادن فعال، احترام به مخالف و مدیریت اختلاف نظر، سبب تبدیل شدن کوچک‌ترین تفاوت سلیقه به دشمنی می‌شود. جامعه بدون گفتگوی مؤثر، توانایی حل مسالمت‌آمیز اختلاف‌ها را از دست می‌دهد و به سمت چندپارگی پیش می‌رود.

۵. عملکرد نادرست برخی مسئولان یا متدینان

وقتی میان گفتار و رفتار مسئولان یا افراد مذهبی ناهماهنگی دیده شود، اعتماد عمومی خدشه‌دار می‌شود. این تناقض، سرمایه اجتماعی را تحلیل می‌برد، موجب ایجاد بدبینی می‌شود، مردم را درباره ارزش‌های اعلامی با تردید مواجه می‌سازد و وحدت را سست می‌کند. اما در این میان هم باید انصاف در انتقاد را مورد توجه قرار داد.

امام شهید حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رحمته‌الله علیه در سخنرانی خود در اول فروردین ۱۳۹۴ که در مشهد مقدس در میان مردم انجام شد، در این باره می‌فرمایند:

انتقادهای باید در چارچوب منطقی باشد. خود بنده هم به دولت‌های گوناگون انتقادهایی داشتم، این انتقادهای همواره هم تذکر داده‌ام، در هیچ موردی از آنچه به نظر من عیب بوده و جای انتقاد بوده است، از تذکر خودداری نکردم؛ منتها این تذکرات را در وضع مناسب و در موقعیت مناسب و با شکل مناسب دادیم؛ یا پیغام دادیم، یا حضوری گفتیم، یا اصرار کردیم.^۲

۱. بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۸۲/۰۶/۱۹؛ در:

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3192>

۲. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=29236>.

بخش پنجم: شیوه‌های افزایش اتحاد و انسجام ملی

برای حفظ اتحاد مقدس و نیز افزودن انسجام ملی باید به این شش راهکار توجه خاصی داشت:

۱. بازسازی روایت ملی مشترک

در زمان جنگ و پس از آن، شکل‌گیری یک روایت مشترک مبتنی بر مفاهیم دینی مانند «جهاد»، «ایثار» و «امت واحده» اهمیت دارد. این روایت باید همه گروه‌های اجتماعی را در تجربه مقاومت شریک بداند تا حس همبستگی تقویت شود و از شکل‌گیری روایت‌های متعارض و تفرقه‌زا جلوگیری گردد. پیروزی‌های به‌دست‌آمده از این نوع جنگ‌های تحمیلی، نباید اسیر فهم گروهی از سیاسیون و جریان‌ها گردد.

۲. عدالت توزیعی و کاهش شکاف‌ها

تحقق عدالت اجتماعی از اصول محوری اندیشه اسلامی است. توزیع عادلانه منابع، رسیدگی به آسیب‌دیدگان و کاهش نابرابری‌ها، احساس بی‌عدالتی را کاهش می‌دهد و انسجام ملی را تقویت می‌کند؛ زیرا عدالت یکی از پایه‌های اصلی مشروعیت و همبستگی در جامعه دینی محسوب می‌شود.

۳. تقویت نهادهای میانجی

نهادهای میانجی مانند خانواده، مسجد و رسانه در فرهنگ اسلامی نقش واسطه‌ای میان فرد و حاکمیت ایفا می‌کنند و از مهم‌ترین بسترهای بازتولید انسجام اجتماعی هستند. این نهادها می‌توانند با تکیه بر مفاهیمی چون همدلی، تعاون، صبر و مسئولیت‌پذیری، روحیه جمعی را تقویت کنند. خانواده نخستین کانون تربیت است که ارزش‌های وحدت‌بخش را درونی می‌کند؛ مسجد در جایگاه پایگاه اجتماعی - دینی، زمینه تعامل و همبستگی را فراهم می‌آورد؛ همچنین رسانه با تولید محتوای هدفمند، روایت مشترک و امید اجتماعی را گسترش می‌دهد. هماهنگی این سه نهاد ضمن جلوگیری از شکل‌گیری شکاف‌های اجتماعی، انسجام ملی را تثبیت می‌کند.

۴. مدیریت تنوع فرهنگی و قومی

در جامعه ایران، تنوع قومی و فرهنگی باید در چارچوب هویت اسلامی - ایرانی مدیریت شود. تأکید بر مشترکات دینی و ملی همراه با احترام به تفاوت‌ها، مانع شکل‌گیری شکاف‌های اجتماعی می‌شود و انسجام را در شرایط حساس پسا‌جنگ تقویت می‌کند.

۵. افزایش مشارکت سیاسی و گفتگوی ملی

مشارکت فعال مردم در فرایندهای سیاسی یکی از آموزه‌های مهم در اندیشه اسلامی است. فراهم کردن زمینه گفتگوی سازنده میان گروه‌های مختلف اجتماعی، به کاهش سوءتفاهم‌ها کمک می‌کند و احساس تعلق و مسئولیت جمعی را در شرایط پساجنگ افزایش می‌دهد.

۶. تقویت سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی

اعتماد عمومی در جامعه اسلامی ریشه در ارزش‌های بنیادینی مانند صداقت، عدالت و پاسخ‌گویی دارد که در متون دینی به‌ویژه قرآن کریم، به‌عنوان اصول اساسی حکمرانی و روابط اجتماعی مطرح شده‌اند. این اعتماد زمانی شکل می‌گیرد که مردم میان گفتار و رفتار مسئولان هماهنگی مشاهده کنند و احساس کنند تصمیم‌گیری‌ها بر مبنای عدالت و منافع عمومی است. در شرایط جنگ به دلیل افزایش فشارهای اقتصادی و روانی، این سرمایه اجتماعی در معرض تهدید قرار می‌گیرد؛ بنابراین شفافیت در اطلاع‌رسانی، پرهیز از پنهان‌کاری و پاسخ‌گویی صادقانه به مطالبات مردم اهمیت دوچندان می‌یابد.

عملکرد مسئولان نهادهای به‌ویژه در توزیع منابع و مدیریت بحران، می‌تواند احساس امنیت و اعتماد را تقویت کند. در مقابل، هرگونه تبعیض یا ابهام، زمینه‌ساز بی‌اعتمادی و واگرایی اجتماعی خواهد بود. بنابراین اعتماد عمومی نه تنها یک ارزش اخلاقی، بلکه ضرورتی راهبردی برای حفظ وحدت و پایداری جامعه در شرایط بحرانی محسوب می‌شود.

بخش ششم: نقش مبلغان دینی و راهبردها در پاسداری از اتحاد مقدس

مبلغ دینی صرفاً انتقال‌دهنده اطلاعات نیست، بلکه «مهندس افکار» و «مدیر فضای ذهنی» جامعه است. تبیین‌گری، ایجاد امید، الگوی رفتاری بودن و مدیریت هیجان مخاطبان از جمله نقش‌هایی است که مبلغان دینی بر عهده دارند.

مبلغان دینی برای پاسداشت اتحاد مقدس باید از شیوه‌ای اقتاعی مبتنی بر استدلال، شواهد و پرهیز از سخنان احساسی و تفرقه‌افکن استفاده کنند. روایت‌سازی هوشمندانه با بهره‌گیری از داستان‌های تاریخی، دینی و معاصر، مفاهیم وحدت و پیامدهای تفرقه را ملموس و اثرگذار می‌کند. همچنین پاسخ علمی، منطقی و محترمانه به شبهات، زمینه اعتماد و گفتگو را تقویت می‌کند. همدلی با مخاطب و درک دغدغه‌ها و تجربه‌های او، پذیرش پیام را افزایش می‌دهد.

کتاب‌نامه

قرآن کریم

نهج البلاغه

۱. خادم جهرمی، حامده، «قرآن و اتحاد اسلامی»، فرهنگ کوثر، ش ۷۵، ۱۳۸۷ ش.
۲. رازی، فخرالدین، مفاتیح الغیب، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۲۰ ق.
۳. طباطبائی، سید محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، ۱۳۹۰ ق.
۴. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران: مکتبه العلمیه، ۱۳۷۲ ش.
۵. طبری، محمد بن جریر، جامع البیان عن تأویل القرآن، بیروت: دارالمعرفه، ۱۴۱۲ ق.
۶. قاسمی، زهرا و سید محمدامین حسینی، «جایگاه وحدت و انسجام در اسلام با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری»، فصلنامه اسلام و علوم اجتماعی، دوره ۵، ش ۹، ۱۳۹۲ ش.
۷. ماتریدی، محمد بن محمد، تأویلات أهل السنة، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۲۶ ق.